

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ - БИОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА

На VII редовној седници Наставно-научног већа Универзитета у Београду - Биолошког факултета, одржаној 19.06.2020. године, на основу молбе ментора, др Јелене Самарцић, научног сарадника Института за молекуларну генетику и генетичко инжењерство-Универзитета у Београду, и др Светлане Радовић, редовног професора Универзитета у Београду-Биолошког факултета, одређена је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације **Драгане С. Боснић** (рођ. Николић), истраживач сарадник, Института за молекуларну генетику и генетичко инжењерство, Универзитета у Београду под насловом: „Улога силицијумове киселине у модулацији одговора краставца (*Cucumis sativus* L.) на оксидативни стрес изазван токсичним концентрацијама бакра“, у саставу: др Јелена Самарцић, научни сарадник, Института за молекуларну генетику и генетичко инжењерство, Универзитета у Београду, проф. др Светлана Радовић, редовни професор Биолошког факултета, Универзитета у Београду и др Јелена Павловић, научни сарадник, Института за мултидисциплинарна истраживања, Универзитета у Београду. Комисија је прегледала урађену докторску дисертацију кандидаткиње и Наставно-научном већу Универзитета у Београду - Биолошког факултета подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

Општи подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација Драгане С. Боснић је оригинално истраживање које за тему има анализу улоге силицијумове киселине и механизме њеног дејства у модулацији одговора краставца (*Cucumis sativus* L.) на оксидативни стрес изазван токсичним концентрацијама бакра.

Докторска дисертација Драгане С. Боснић је урађена у Лабораторији за молекуларну биологију биљака у Институту за молекуларну генетику и генетичко инжењерство Универзитета у Београду.

Дисертација је написана на 135 страна, садржи 43 слике и 7 табела. Докторска дисертација садржи: Насловну страну на српском и енглеском језику, Податке о менторима и члановима комисије, Резиме на српском и енглеском језику са кључним речима, Садржај, Текст по поглављима и Прилоге. Текст дисертације садржи следећа поглавља: Увод (странице 1-32), Циљеви рада (страница 33), Материјал и методе (странице 34-46), Резултати (странице 47-78), Дискусија (странице 79-97), Закључци (страница 98) и

Литература (странице 99-130). У оквиру Прилога се налазе: Биографија аутора, Изјава о ауторству, Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторске дисертације и Изјава о коришћењу. У докторској дисертацији је цитирано 655 извора литературе.

Анализа докторске дисертације

Предмет докторске дисертације кандидаткиње Драгане С. Боснић јесте испитивање улоге силицијума у стресу изазваном повишеним концентрацијама бакра код биљака краставца, као представника дикотила које могу да активно усвајају силицијум у облику силицијумове киселине.

У поглављу **Увод** кандидаткиња је у оквиру 11 потпоглавља дала детаљан приказ савремених истраживања која се односе на проблематику докторске дисертације. Први део поглавља Увод посвећен је прегледу литературних података у вези са улогом бакра као есенцијалног елемента за растење и развиће биљака. Ова потпоглавља укључују описивање улоге бакра у различитим ћелијским процесима у биљкама као и регулацију његове хомеостазе у условима недостатка или прекомерног присуства. Значајна пажња је посвећена резултатима испитивања токсичних ефеката бакра на функционисање биљних ћелија, са посебним освртом на оксидативни стрес као најразорнију последицу присуства бакра у вишку. У наредним потпоглављима представљена су досадашња сазнања о различитим улогама силицијума, као корисног елемента за биљке, а пре свега у условима абиотичког стреса. На крају Увода дати су литературни подаци о биљци краставца као модел систему коришћеном у истраживању.

Поглавље **Циљеви** садржи јасно дефинисане циљеве овог истраживања. Општи научни циљ ове докторске дисертације јесте да се различитим експерименталним приступима пронађу и расветле физиолошки и молекуларни механизми који леже у основи потенцијалног протективног ефекта примене силицијума на биљке краставца гајене у условима стреса изазваног вишком бакра. У складу са тим су дефинисани специфични циљеви:

1. Описати визуелне промене на биљкама третираним бакром као и промене у структури и функцији биљних органа, корена и листа услед примене силицијума
2. Испитати утицај силицијумове киселине на процес усвајања бакра, његов садржај у биљним органима као и прерасподелу на субћелијском нивоу
3. Утврдити ниво оксидативног стреса у биљкама изложеним супраоптималним концентрацијама бакра, као и испитати активност и експресију ензима антиоксидативне заштите код биљака гајених са и без додавања силицијума у хранљивом медијуму
4. Испитати статус хелирајућих једињења (органичних киселина и аминокиселина) укључених у хомеостазу бакра, под утицајем силицијума

5. Анализирати утицај примене силицијума на експресионе профиле гена укључених у одговор на стрес, као и гена и протеина који садрже бакар као кофактор, заједно са miRNK које су одговорне за њихову регулацију на пост-транскрипцијом нивоу.

У оквиру поглавља **Материјал и методе** које обухвата 13 потпоглавља дате су све информације неопходне за репродуковање експерименталних процедура са навођењем извора. Током израде докторске дисертације кандидаткиња Драгана С. Боснић је користила широк спектар метода и поступака који се грубо могу поделити на: 1. методе гајења и третмана биљака; 2. одређивање физиолошког статуса биљака и утврђивање нивоа стреса преко праћења параметара раста, одређивања садржаја хлорофила, статуса очуваности ћелијских мембрана и нивоа лигнификације; 3. методе хемијске анализе којима је одређиван минерални садржај у биљним органима, садржај фенола, органских и аминокиселина као и 4. молекуларно-биолошке и биохемиске методе којима је анализиран ниво експресије гена и протеина. На крају овог поглавља описане су методе за статистичку обраду резултата.

У поглављу **Резултати** организованом у седам потпоглавља представљени су резултати ове докторске дисертације документовани табеларним приказима и сликама. У прва два потпоглавља изложени су резултати ефеката различитих доза бакра на биљке краставца и одређивање концентрације бакра која је као токсични третман била коришћена у раду. Затим су представљени резултати који се тичу утицаја силицијума на физиолошке параметре биљака у стресу који су показали да силицијум има протективно дејство на биљке што је забележено преко повећања њихове биомасе, садржаја хлорофила, очувања ћелијских структура корена, али и смањене лигнификације корена. Трећа група резултата односи се на испитивање утицаја силицијума на усвајање, акумулацију и прерасподелу бакра и других есенцијалних микроелемената у биљкама краставца. Примена силицијума је довела до смањене експресије гена одговорних за усвајање бакра што је резултовало смањеном концентрацијом бакра у корену. Силицијум је допринео прерасподели бакра на нивоу ћелија корена, повећавајући везивање и имобилизацију бакра у ћелијским зидовима, што је смањило количину бакра унутар ћелија. Показано је да силицијум не утиче на транслокацију бакра до листова, нити значајно смањује концентрацију бакра у листовима, али је повећао садржај других микроелемената (Fe, Zn и Mn) у листовима који је био смањен код биљака услед изложености токсичном бакру. Са друге стране, силицијум је утицао на заступљеност бакра у ћелијским фракцијама листа где је највеће присуство регистровано у протеинској, а смањено у воденој фракцији. У ћелијским зидовима листова силицијум није имао утицаја на депозицију бакра. У наредном потпоглављу приказани су резултати анализе антиоксидативног статуса биљака у стресу са и без додатка силицијумове киселине. Силицијум је ублажио ефекте оксидативног стреса изазваног бакром што се огледа у смањењу нивоа липидне пероксидације и у повећању генске експресије и активности већине антиоксидативних ензима. У преосталим потпоглављима **Резултата** представљени су подаци добијени

анализом експресије гена и протеина, као и одређивања концентрације једињења која су потенцијални хелатори вишка јона бакра, а чија синтеза је индукована додатком силицијума. Показано је да силицијум стимулише синтезу хелаторских једињења који имају улогу „сакупљача“ вишка метала, као што су органске киселине, пре свега цитрат и малат у корену а аконитат у листу, као и аминокиселине хистидин и никоцијанамина који су одиграли доминанту улогу у хелирању бакра у листу. У овом раду је показано да силицијум делује на ублажавање стреса на транскрипционом и пост-транскрипционом нивоу. На пост-транскрипционом нивоу је утврђено да примена силицијума смањује експресију главних регулатора хомеостазе бакра, miR398 и miR408 у корену, чиме је остварено повећање експресије њихових таргета. С тим у вези запажено је повећање експресије изоформи супероксид-дисмутазе, пластоцијанина и лаказе као протеина који везују бакар и могу имати улогу складишта када је бакар присутан у вишку.

У поглављу **Дискусија** организованом у девет потпоглавља кандидаткиња је на адекватан начин тумачила и дискутовала добијене резултате, поредећи их са савременим научним сазнањима из релевантних научних области. Добијени резултати су критички анализирани и интерпретирани, и јасно је сагледан њихов значај и међусобна повезаност. У дискусији је дат могући механизам деловања силицијума у стресу бакром који укључује више нивоа. Силицијум остварује благотворно дејство на физиолошке параметре код биљака изложених повећаним концентрацијама бакра подизањем нивоа антиоксидативне заштите у коју су поред ензима укључени и хелатори бакра (протеини, аминокиселине и органске киселине), који везујући вишак редокс-активних јона бакра смањују ниво оксидативног стреса. Улога силицијума у усвајању, транспортовању и депоновању бакра је у овом раду анализирана и објашњена на више нивоа: транскрипционом, пост-транскрипционом и транслационом нивоу. На крају овог поглавља на јасан, прецизан и свеобухватан начин шематски су приказани комплексни механизми деловања силицијума на ублажавање стреса изазваног умерено токсичном концентрацијом бакра у корену и листу биљака краставца.

У поглављу **Закључци** су сажето и јасно изнети најважнији закључци до којих је кандидаткиња дошла анализирањем добијених експерименталних резултата. Добијени резултати су сумирани у укупно дванаест закључака:

1. Примена силицијума у облику силицијумове киселине, доприноси ублажавању стреса код биљака краставца (*Cucumis sativus* L.) изложених умерено токсичној концентрацији Си, што је показано смањењем нивоа лигнификације и изостанком феномена цурења електролита из корена, као и смањењем липидне пероксидације у ткивима корена и листа.
2. На нивоу корена, Si смањује унос Си путем смањења експресије гена који кодирају FRO4 редуктазу и СОРТ1 транспортер. Поред тога, Si утиче на прераспodelу Си на нивоу ћелија корена, повећавајући везивање и имобилизацију Си у ћелијским зидовима, што за последицу има смањену количину Си унутар ћелија.
3. Примена Si повећава биомасу и садржај биљних пигмената у листу.

4. Si не утиче на транслокацију Cu до листова, нити на значајно смањење укупне концентрације Cu у листовима. Са друге стране, Si утиче на заступљеност Cu у ћелијским фракцијама листа, тако што повећава његово присуство у протеинској а смањује у воденој фракцији, са изузетком ћелијских зидова у којима је депозиција Cu непромењена.
5. Код биљака гајених са Si забележено је повећање активности ензима антиоксидативне заштите: SOD, APX и CAT.
6. Примена Si је утицала на повећање садржаја хелирајућих једињења - органских киселина (цитрата и малата у корену а аконитата у листу), док није била пресудна за индукцију металотионеина 3 и фитохелатин-синтазе.
7. Повећање цитрата у ксилему је омогућило ефикаснији транспорт Fe до листова и ублажавање дефицита Fe и других микроелемента (Zn и Mn).
8. Најзначајнији механизам заштите од токсичног деловања Cu у листу је акумулација аминокиселина никоцијанамина и хистидина, које су допринеле ефикасном уклањању реактивних јона Cu унутар ћелије.
9. Примена Si је смањила експресију главних регулатора хомеостазе Cu, miR398 и miR408 у корену, чиме је остварено повећање експресије њихових таргета CSD2 и LAC3.
10. Профил експресије CSD1 изоформе је у корелацији са укупном активношћу SOD ензима.
11. Важан механизам Si-стимулисане заштите од токсичног деловања Cu је акумулација Cu-протеина, CSD2 у корену и пластоцијанина у листу, као примарних складишта јона Cu.
12. Примена Si повећава толеранцију биљака краставца на присуство повишених концентрација Cu, кроз комплексно деловање на различите механизме заштите биљака од оксидативног стреса.

Радови и конгресна саопштења из докторске дисертације

Б1. Радови у часописима међународног значаја:

1. **Bosnić D**, Nikolić D, Timotijević G, Pavlović J, Vaculík M, Samardžić J, Nikolić M. Silicon alleviates copper (Cu) toxicity in cucumber by increased Cu-binding capacity. Plant and Soil. 2019 Aug 1;441(1-2):629-41. <https://doi.org/10.1007/s11104-019-04151-5>, **M21a**, <https://link.springer.com/article/10.1007/s11104-019-04151-5>
2. **Bosnić D**, Bosnić P, Nikolić D, Nikolić M, Samardžić J. Silicon and Iron Differently Alleviate Copper Toxicity in Cucumber Leaves. Plants. 2019 Dec;8(12):554. <https://doi.org/10.3390/plants8120554>, **M21**, <https://www.mdpi.com/2223-7747/8/12/554>

Б3. Конгресна саопштења на скуповима међународног значаја

1. **Bosnić D**, Nikolić D, Timotijević G, Samardžić J, Nikolić M. Silicon alleviates copper toxicity in cucumber by increased Cu-binding capacity and enhanced antioxidative defense. 1st Congress of Geneticists in Bosnia and Herzegovina with International Participation. 2019, 2-4 October, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Genetics & Applications: Special Edition, Book of abstracts, p. 93, **M 34**
2. **Bosnić D**, Timotijević G, Nikolić D, Samardžić J. Silicon application modulates the expression of microRNAs in cucumber plants under copper toxicity. Plant Biology Europe EPSO/FESPB 2016 Congress. 2016, 26-30 June, Prague, Czech Republic, Book of abstracts, ID 833, **M 34**
3. **Nikolić S.D**, Nikolić B.D, Timotijević G, Samardžić J, Nikolić M. Protective effect of silicon on cucumber grown under copper excess: A molecular approach. 1st Belgrade International Molecular Life Science Conference for Students. 2015, 15-18 January, Belgrade, Serbia, Book of abstracts, p. 11, **M 34**
4. **Nikolić S.D**, Nikolić B.D, Timotijević G, Nikolić M, Samardžić J. Silicon alleviates oxidative stress in cucumber plants grown under copper excess. Reactive oxygen and nitrogen species and environment: a new vision for 2020. 2014, 15-17 October, Baeza, Spain, Book of abstracts, p. 55, **M 34**
5. **Nikolić S.D**, Samardžić J, Nikolić M. Silicon has a protective effect on cucumber grown in copper excess. 6th International Conference on Silicon in Agriculture. 2014, 26-30 August, Stockholm, Sweden, Book of abstracts, p. 136, **M 34**
6. **Nikolić S.D**, Nikolić B.D, Timotijević G, Pavlović J, Samardžić J, Nikolić M. Silicon mitigates oxidative stress in cucumber at copper excess. 1st International Conference on Plant Biology, 20th Symposium of the Serbian Plant Physiology Society. 2013, 4-7 June, Subotica, Serbia, Book of abstracts, p. 130, **M 34**
7. **Nikolic S.D**, Samardzic J, Stanisavljevic N, Maksimovic V. Silicon's role in alleviation of oxidative stress caused by excess of copper in cucumber. Plant Biology Congress. 2012, 29 July - 3 August, Freiburg, Germany, Book of abstracts, p. 578, **M 34**

Провера оригиналности докторске дисертације

Коришћењем програма iThenticate извршена је провера оригиналности докторске дисертације Драгане С. Боснић. Извештај датиран 28.05.2020. је показао индекс подударности од 9%.

Увидом у Извештај утврђено је подударање са 43 примарна извора. Подударање са једним извором је било 2% (NaRDUS-ом, заједничким порталом свих докторских дисертација и извештаја комисија о њиховој оцени на универзитетима у Србији), док је са сваким од преосталих 42 примарних извора подударање било једнако или мање од 1%. Подударање се највећим делом односило на стандардно присутне делове докторских дисертација (навођење назива институција, уобичајених скраћеница, стручних термина,

општих фраза, назива поглавља, назива примењених метода, уређаја, реагенса и комерцијалних китова, захвалницу), као и претходно публиковане радове кандидаткиње, а који су проистекли из њене докторске дисертације. Поред тога делимично подударање уочено је и при описивању метода и процедура које се стандардно користе у молекуларној биологији или проистичу из упутства произвођача комерцијалних китова, као и при коришћењу терминологије при описивању методологије коришћене при статистичкој анализи података. Кандидаткиња је приликом израде дисертације поштовала академска правила цитирања и навођења литературних извора. Поред тога, увидом у Извештај потврђена је оригиналност резултата кандидаткиње.

Мишљење и предлог Комисије

Докторска дисертација кандидаткиње **Драгане С. Боснић**, под насловом „Улога силицијумове киселине у модулатији одговора краставца (*Cucumis sativus* L.) на оксидативни стрес изазван токсичним концентрацијама бакра“, представља свестран и оригиналан научни рад урађен по свим критеријумима научно-истраживачког рада. Циљеви докторске дисертације су јасно дефинисани и успешно реализовани, а коришћене методе истраживања и обраде резултата су савремене и адекватно одабране. Добијени резултати су дискутовани на логичан и систематичан начин и изведени закључци имају потпору у савременим публикацијама из дате области. У оквиру дисертације кандидаткиња је на свеобухватан и детаљан начин дала увид у неке од механизма деловања силицијума ублажавања ефеката стреса изазваног токсичним концентрацијама бакра. Разумевање механизма деловања силицијума у биљкама ће допринети његовој широј примени у циљу повећања толеранције биљака на стрес. Резултати приказани у овој дисертацији публиковани су у два оригинална рада (категорија M21a, M21) и представљени су на седам међународних скупова.

Драгана С. Боснић је кроз рад на докторској дисертацији показала висок степен самосталности, истраживачку зрелост, истрајност и самокритичност који су основ за успешно бављење истраживањем и који треба да буду одлика сваког кандидата који стиче звање доктора наука.

На основу увида у експериментални рад, постигнуте резултате и прегледане докторске дисертације, Комисија закључује да су задаци постављени у циљевима испуњени у потпуности и да добијени резултати имају велики значај у области молекуларне биологије и физиологије биљака. Стога Комисија предлаже Наставно-научном већу Биолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати позитивну оцену докторске дисертације **Драгане С. Боснић**, под насловом „Улога силицијумове киселине у модулатији одговора краставца (*Cucumis sativus* L.) на оксидативни стрес изазван токсичним концентрацијама бакра“ и кандидату омогући јавну одбрану рада.

КОМИСИЈА:

У Београду, 02.07.2020. године

др Јелена Самарцић, научни сарадник, Институт за молекуларну генетику и генетичко инжењерство, Универзитет у Београду

проф. др Светлана Радовић, редовни професор, Биолошки факултет, Универзитет у Београду

др Јелена Павловић, научни сарадник, Институт за мултидисциплинарна истраживања, Универзитет у Београду